

Мережа закладів вищої освіти України: стан і перспективи

Володимир Луговий

23 вересня 2024 р.

НАПН України

Funded by
the European Union

Стратегія щодо мережі

Серед завдань Стратегії:

- «модернізація мережі, **укрупнення** закладів вищої освіти, підтримка дослідницьких університетів»

В операційному плані на 2022-2024 рр. (перший етап) серед заходів 2022 р.:

- «розроблення середньострокового плану модернізації мережі закладів вищої освіти на основі **середньої кількості** студентів у таких закладах»

На другому етапі (2025-2028 рр.):

- «завершення модернізації мережі закладів вищої освіти»

Ідентифікація проблеми мережі в Стратегії

- «**велика за кількістю** мережа закладів вищої освіти»;
- «розширення мережі закладів вищої освіти супроводжувалося **надмірним дублюванням** напрямів підготовки в них»;
- «**неефективність і витратність** мережі закладів вищої освіти»;
- «**невідповідність** мережі закладів вищої освіти **потребам** держави».

Аналіз мережі вченими НАПН України: 2022 і 2024 рр.

– Кремень, В. Г., Луговий, В. І., Саух, П. Ю., & Таланова, Ж. В. (2022).

Мережа державних закладів вищої освіти України: Аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>

(6,5 тис. повнотекстових завантажень)

– **Мережа державних закладів** вищої освіти України: аналіз ефективності та конкурентоспроможності : препринт (аналітичні матеріали) / В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко, Ж. Таланова ; за ред. В. Кременя. Київ : НАПН України, 2024. _68 с.

<https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>

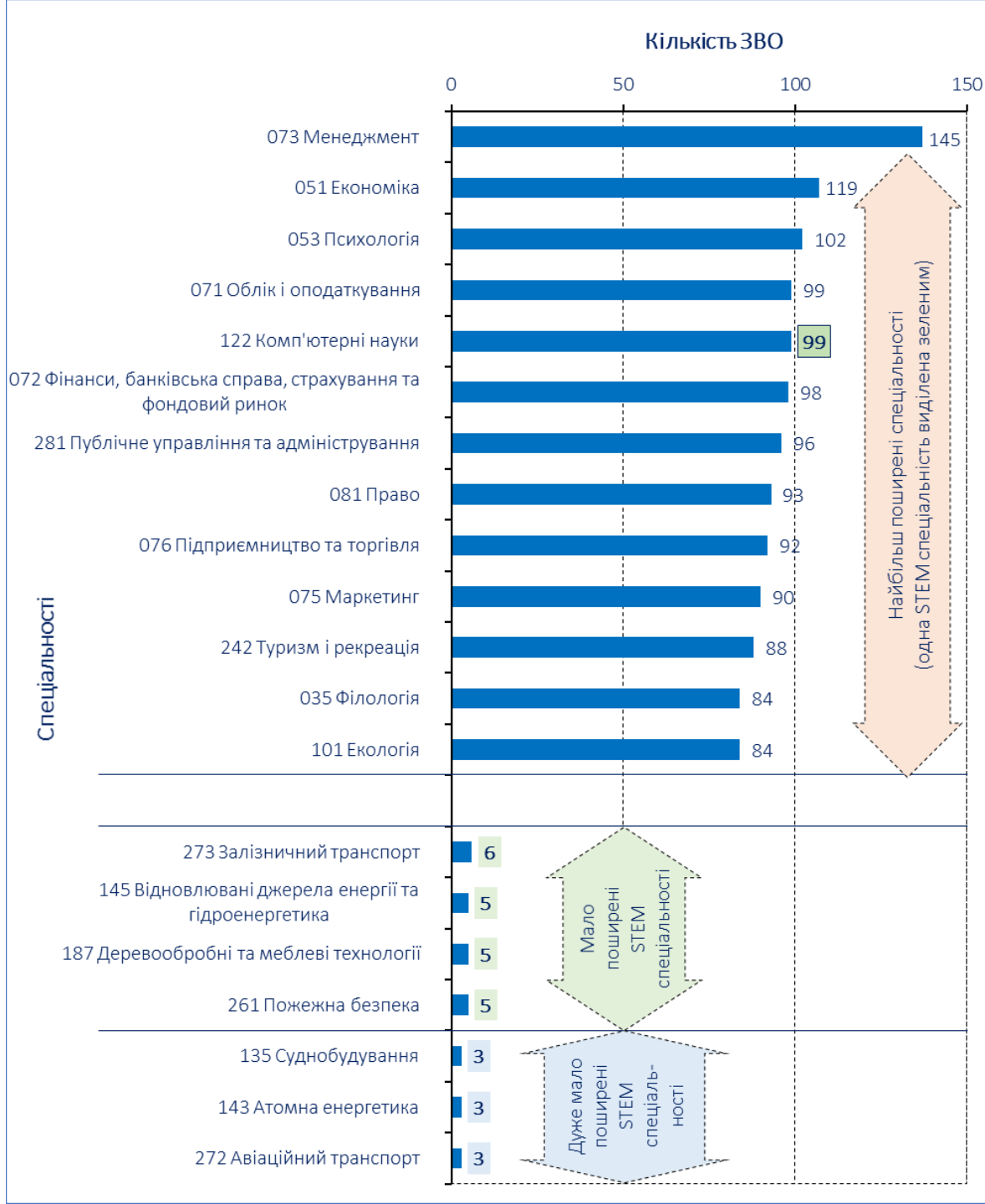
(1,1 тис. завантажень)

Дублювання підготовки та невідповідність потребам

(зокрема, за
спеціальністю
«Відновлювані джерела
енергії та
гідроенергетика»
відсутня аспірантура)

Джерело:

В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко,
Ж. Таланова (2024). [https://doi.org/10.37472/NAES-
IHED-2024](https://doi.org/10.37472/NAES-
IHED-2024)

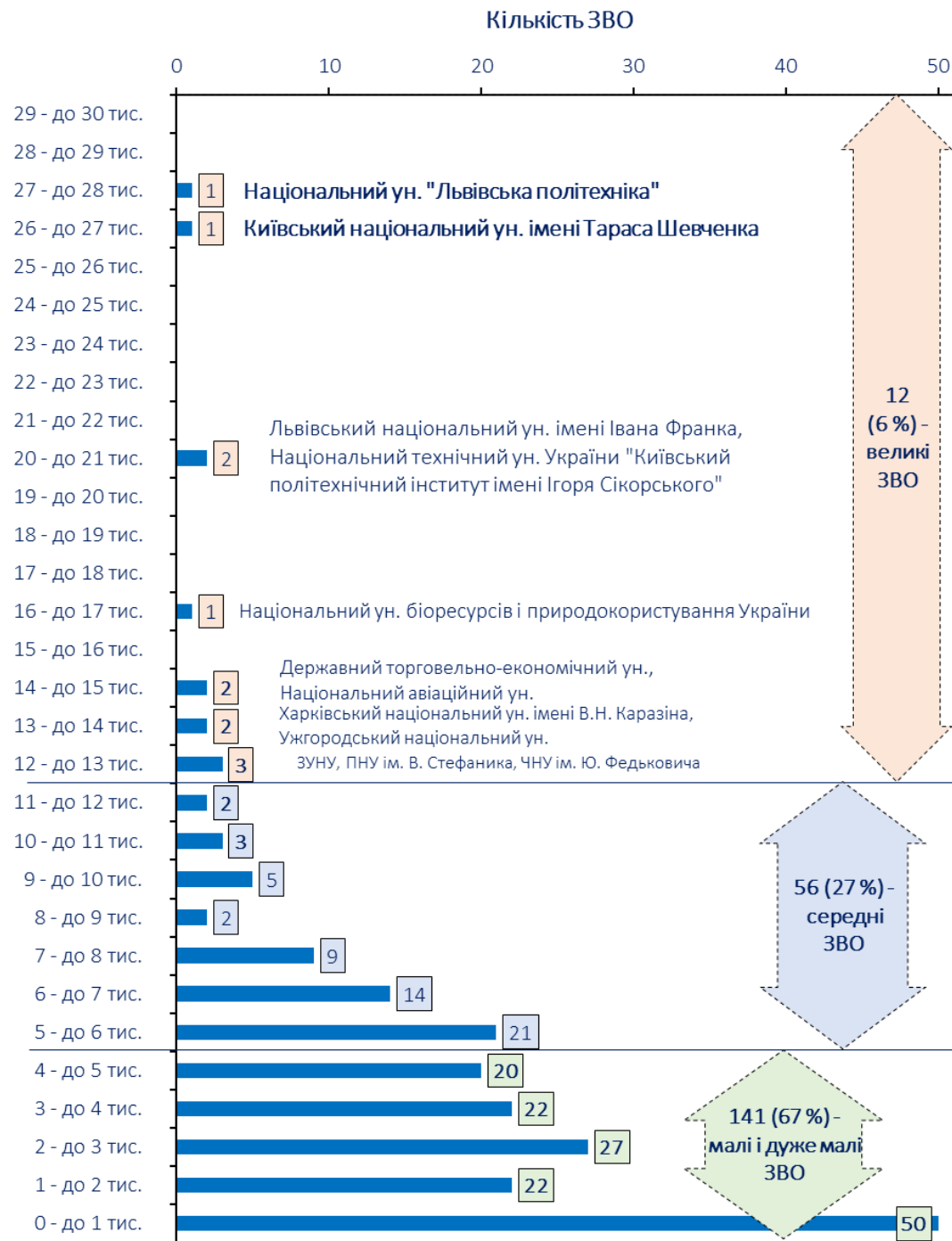

Величина мережі державних ЗВО та їх розподіл за величиною (кількістю бакалаврів і магістрів)

Джерело:

В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко, Ж. Таланова (2024). <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>

Кількість студентів бакалаврських і магістерських програм

Розмір & Потенція

(чи завжди величина вирішальна, розсуджує рейтинг)

За Shanghai Ranking (ARWU) 2024 **університети екстра класу**, що на екстремально крутій ділянці рейтингу (**топ-30**):

1. [Harvard University](#) – **42,0 тис.** здобувачів

(14,5 тис. UG + 27,5 тис. PG)

...

9. [California Institute of Technology](#) – **2,4 тис.** здобувачів

(1,0 тис. UG + 1,4 тис. PG)

...

26. [University of Toronto](#) – **81,7 тис.** здобувачів

(58,4 тис. UG + 23,3 тис. PG)

...

29. [Rockefeller University](#) – **250** здобувачів (*0 UG + 250 PG*)

Розмір, Вік & Потенція (кумулятивний ефект величини і віку)

За Shanghai Ranking (ARWU) 2024 у групі **топ-30**:

1. [Harvard University](#) – **42,0 тис.** здобувачів
388 р. (14,5 тис. UG + 27,5 тис. PG)
...
4. [University of Cambridge](#) – **19,9 тис.** здобувачів
понад **700 р.** (12,3 тис. UG + 7,6 тис. PG)
...
6. [University of Oxford](#) – **20,8 тис.** здобувачів
понад **900 р.** (11,9 тис. UG + 8,9 тис. PG)
...
18. [University of California, San Diego](#) – **39,8 тис.** здобувачів
64 р. (31,8 тис. UG + 8,0 тис. PG)
...
20. [University of California, San Francisco](#) – **3,2 тис.** здобувачів
156 р. (0 UG + 3,2 тис. PG)

Розмір & Рейтинг

(без рейтингу не розібратися)

Уряд двічі (у 2018 і 2022 рр.) нормативно визнавав **світові університетські рейтинги**:

- Shanghai Ranking (ShR),
- THE World University Rankings (THE),
- QS World University Rankings (QS)

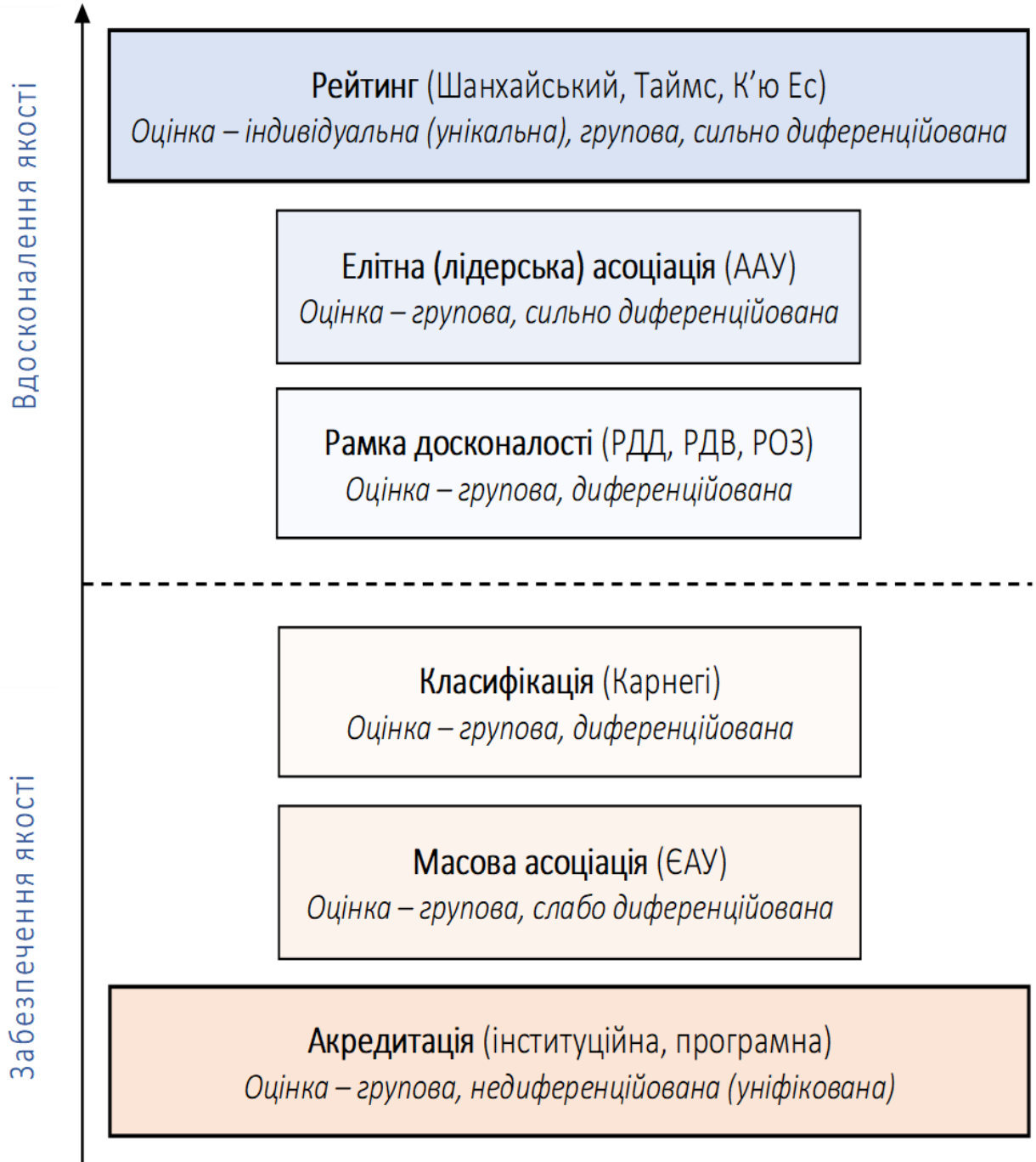
Уряд цілком справедливо не визнавав жодного існуючого **українського рейтингу** як таких, що не мають довіри

Приклад маленької глобальної екстра мережі топ-30 свідчить: мережа іманентно є і буде диференційованою (неоднорідною)

Тому для ефективного управління мережею потрібний законодавчо визнаний **національний рейтинг** подібно до узаконеної **акредитації**

Ієрархія механізмів оцінювання якості вищої освіти: світова практика

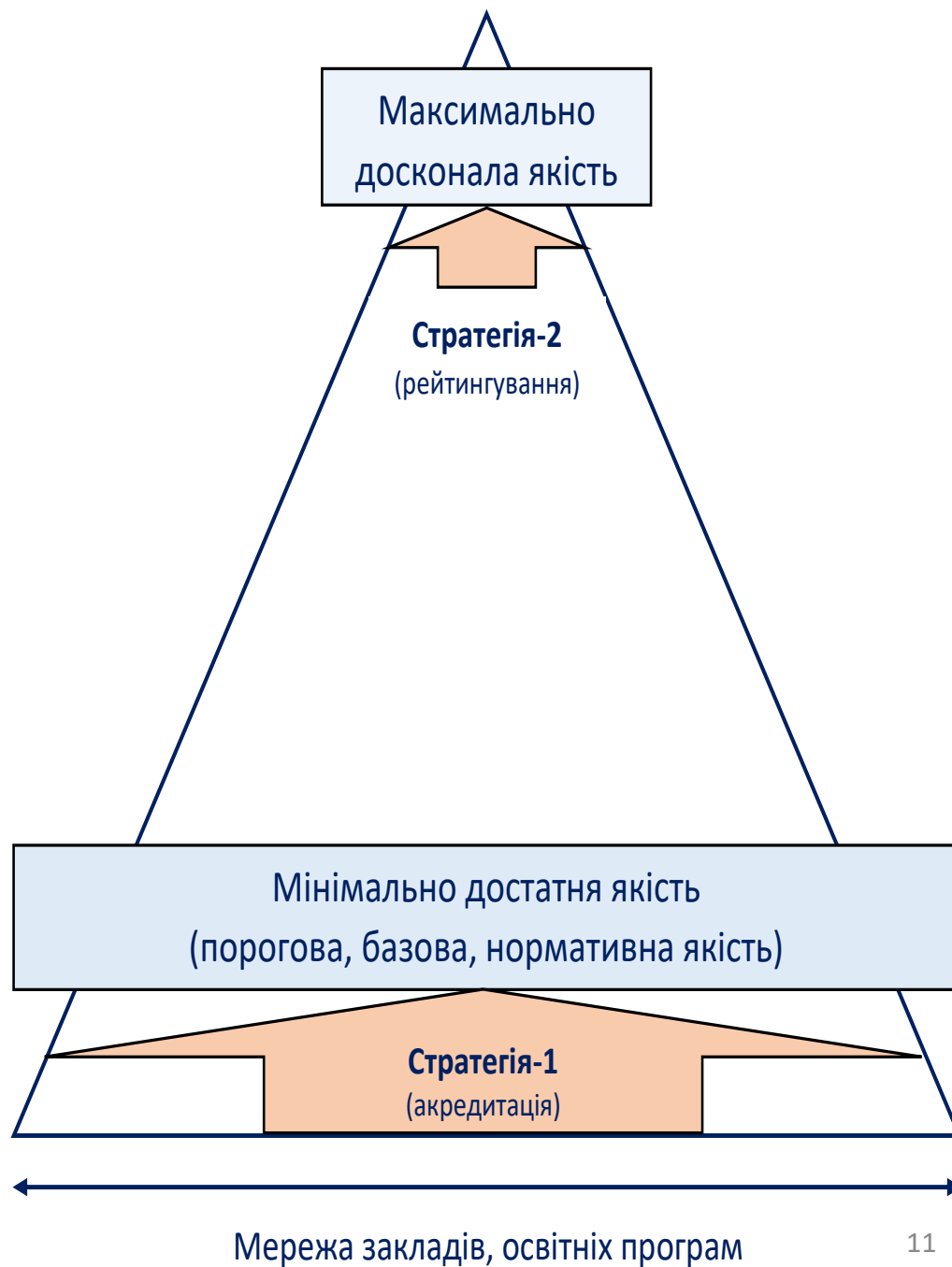
Джерело:
Луговий В., Слюсаренко О.,
Таланова Ж. (2019).
<https://doi.org/10.31874/978-617-7486-28-1-2019>

Стратегії–1,–2 розвитку вищої освіти, базовані на акредитації і рейтингуванні

Джерело:

Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh.
(2021). <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-09>

Стратегія & Рейтинг

Рейтинги в Стратегії

Опис проблем ...:

- «У XXI столітті країни Болонського процесу в Європейському просторі вищої освіти практично повністю перейшли до моделі забезпечення якості на основі результатів. ... чітко вимірюваних критеріїв та індикаторів якості, ... зокрема таких елементів **зовнішнього забезпечення якості, як ... рейтинги ...»**

Аналіз поточного стану ...:

- «...запроваджено ... залежність обсягу фінансування закладів вищої освіти від результатів їх діяльності ... Метою ... є мотивація ... до ... **зайняття позиції ТОП-1000 у визнаних міжнародних рейтингах.**»

Стратегічні цілі та показники ...:

- «кількість закладів вищої освіти, порядковий номер яких в одному з **міжнародних рейтингів** (QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings або Academic Ranking of World Universities ... **не перевищує 1000** (без поділу на факультети, спеціальності тощо), **у 2032 році - 12.**»

Завдання ...:

- «підтримка спільних (подвійних) освітніх програм з університетами, що належать до **ТОП-1000 світових рейтингів**»

Водночас Операційний план не оперує поняттям рейтингу

Стратегія & Рейтинг

(актуалізація національного рейтингу)

Станом на сьогодні до топ-1000 визнаних міжнародних рейтингів входять 4 ЗВО України:

- **ShR (ARWU):** КНУ імені Тараса Шевченка (900-1000), 26,1 тис. (19,6 тис. +6,6 тис.)
- **THE:** СумДУ (601-800), 8,4 тис. здобувачів
- **QS:** - КНУ імені Тараса Шевченка (701-710)
 - ХНУ імені В.Н. Каразіна (741-750)
 - НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» (801-850)

У 2022 р. було 6 ЗВО.

- **THE:** - СумДУ (401-500), 8,4 тис. здобувачів
 - НУ «Львівська політехніка» (601-800), 27,3 тис. здобувачів
- **QS:** - ХНУ імені В.Н. Каразіна (541-550)
 - КНУ імені Тараса Шевченка (651-700)
 - НТУ «ХПІ» (651-700)
 - НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» (701-750)
 - НУ «Львівська політехніка» (801-1000)
 - СумДУ (801-1000)

Приклади невідповідності акредитованої мережі (1)

Джерело:

В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко, Ж. Таланова (2024). <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>

Відкривається підготовка за спеціальностями далекими від профілю закладу, при цьому профільні спеціальності залишаються без уваги. Філософів готують заклади політехнічного, технологічного, авіаційного профілів, а політологів – політехнічного, машинобудівного, аграрного, будівельного профілів.

Державний університет «Житомирська політехніка» готує за нехарактерними для закладу спеціальностями «філософія», «філологія», «політологія», «психологія» і багатьма іншими, натомість не веде підготовку за спеціальностями «фізика та астрономія», «прикладна фізика» тощо.

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» реалізує дубльовані в місті спеціальності «дошкільна освіта», «фізична культура і спорт», «хореографія», «філологія», «психологія», однак не пропонує відсутні в області спеціальності «фізика та астрономія», «прикладна фізика». В університеті спеціальність «дошкільна освіта» малокомплектна (усього 30 студентів), хоча в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка (384 студента), як і в переміщеному Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (160 студентів), така підготовка ведеться у великих обсягах.

Приклади невідповідності акредитованої мережі (2)

Джерело:

В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко, Ж. Таланова (2024). <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>

Західноукраїнський національний університет, маючи відокремлені інститути у сусідніх областях, їх обласних центрах породжує багатоаспектні неефективності. По-перше, розпоршує і деконцентрує власний університет, що утруднює його входження в провідні міжнародні університетські рейтинги. По-друге, відокремлені інститути повністю дублюють спеціальності, що реалізують місцеві університети.

У м. Ізмаїл Одеської області поряд з місцевим університетом функціонують два подібні за профілем (готують фахівців із спеціальності «морський та внутрішній водний транспорт») відокремлені інститути, однак один з них підпорядкований київському Державному університету інфраструктури та технологій, а інший – Національному університету «Одеська морська академія».

Приклади невідповідності акредитованої мережі (3)

У Кременчуцькому льотному коледжі Харківського національного університету внутрішніх справ здійснюється **підготовка (заочно) 10 бакалаврів** зі спеціальності «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка». У базовому університеті така підготовка не провадиться. Натомість у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського здійснюється повноцінна підготовка близько **500 здобувачів** за цією спеціальністю на розвинутій матеріально-технічній базі та за наявності потужного дослідницького потенціалу.

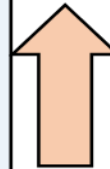
Щороку КрНУ імені М. Остроградського проводить визнану у світі англomовну Міжнародну конференцію з електричної та енергетичної інженерії, матеріали якої індексуються у WoS.

Акредитація у таких ситуаціях не з її вини безпорадна.

Натомість рейтинг подібного б не допустив

Два рівня і два призначення «якості» & два виміри Болонського процесу

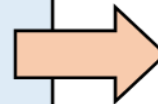
Максимально досконала якість
(найвища якість)

Для розвитку,
творення майбутнього
(competitiveness &
attractiveness)

& / VS

Мінімально достатня якість
(порогова, базова якість)

Для визнання,
використання у сучасній
практиці
(compatibility and
comparability)

Стратегія & Римське (2020) і Тиранське (2024) комюніке

Стратегія зорієнтована на Болонський процес і враховує Римське комюніке, яке накреслило бачення розвитку ЄПВО до 2030 р.

Тиранське комюніке засвідчило як здобутки, так і втрати Болонського процесу.

Серед втрат:

Тиранська конференція усунула з порядку денного виклик щодо досягнення “конкурентоспроможності і привабливості” ЄПВО. Ця мета зазначалася в усіх попередніх болонських міністерських документах, починаючи від Болонської декларації (1999 р.) і завершуючи Римським комюніке (2020 р.), і становила сутність так званого, другого, зовнішнього виміру (і відповідної стратегії-2) розвитку вищої освіти. Згортання цього виміру спрощує Болонський процес і ЄПВО до їх першого, внутрішнього виміру (“сумісність і порівнянність”).

Конференція залишила поза увагою світовий 20-літній інноваційний досвід ефективного використання рейтингових механізмів для моніторингу і мотивації діяльності найвищої досконалості, вимірювання і визначення характеристик лідерських університетів, рейтингування країн за рівнем університетського розвитку з метою подальшої мінімізації розриву між ними за “конкурентоспроможністю і привабливістю” вищої освіти. У 2024 р. більше половини країн-учасників ЄПВО не мали університетів світового класу (топ-500) за критеріями Шанхайського рейтингу, решта країн сильно диференційовані за кількістю і якістю таких закладів.

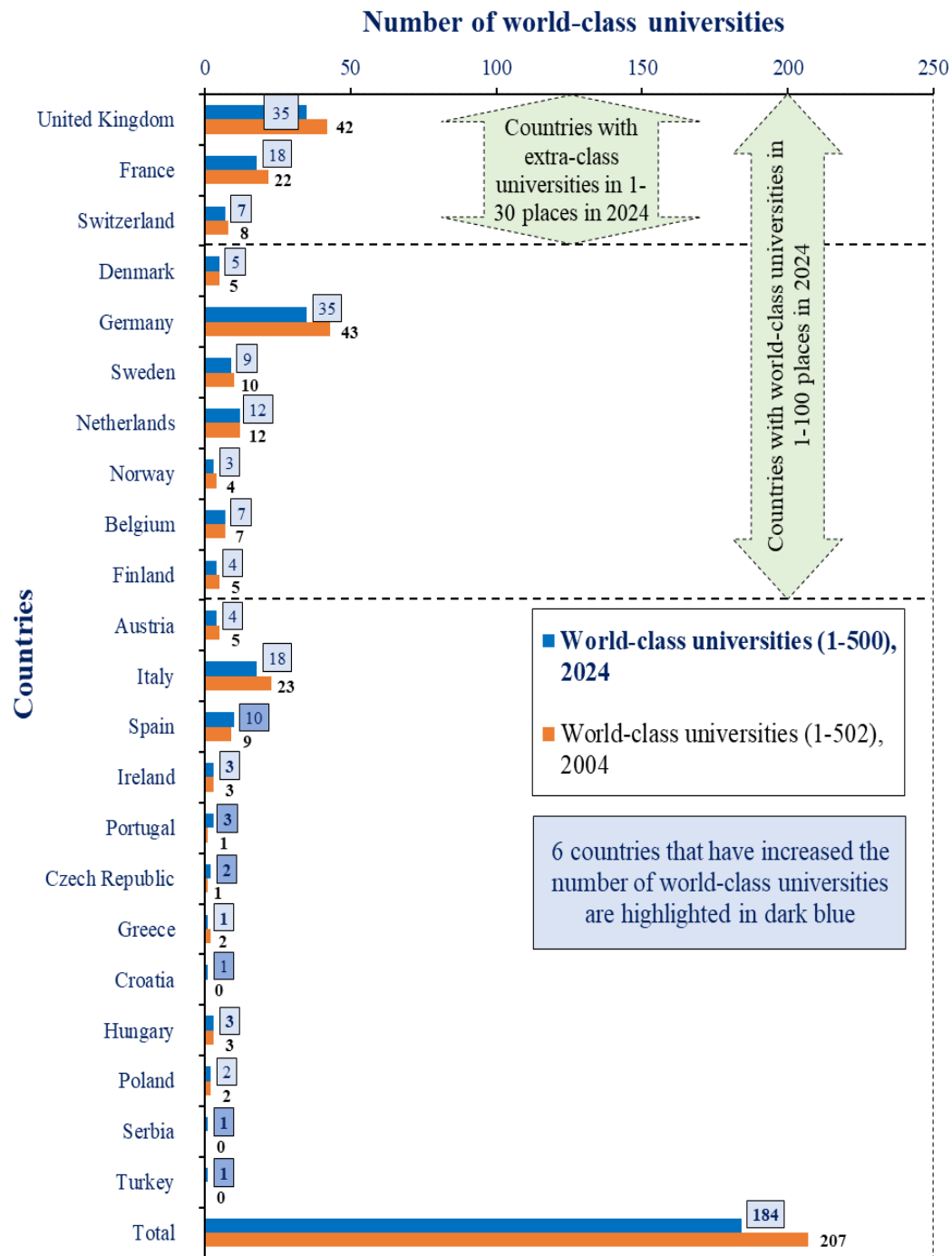
Університети світового класу ЄПВО у 2024 і 2004 рр.

(за Shanghai Ranking із
сталою методологією)

**Збільшення у 6 країнах
Зменшення або без змін
у 12 країнах**

**Загальне зменшення
з 207 до 184 ЗВО**

Джерело:
В.Луговий, О.Слюсаренко, Ж.Таланова
(буде опубліковано)

Практичні пропозиції для Операційного плану на 2025-2028 рр.

(для ефективної побудови ефективної мережі)

- 1.** Законодавче впровадження **національного рейтингу ЗВО** за методологією, на кшталт, об'єктивного Шанхайського рейтингу (переборення зневаги і зволікання щодо рейтингу, усвідомлення його об'єктивної незамінності).
- 2.** Законодавче впровадження **національної класифікації ЗВО**, за прикладом Класифікації Карнегі для мережі ЗВО США.
- 3.** На основі рейтингування і класифікації законодавче впровадження **університетських ліг** за рівнем досконалості ЗВО. Такі ліги доцільно створити і межах ЄПВО з метою мотивації змагального розвитку університетів та їхніх мереж.

Класифікація університетів за рівнем конкурентоспроможності.

Досвід Фінляндії

Поділ університетів:

- університети (глобальні/національні)
- університети прикладних наук (політехнікуми, які субнаціональні/місцеві)

Досвід Європи

EUA (університети) & EURASHE (університети прикладних наук)

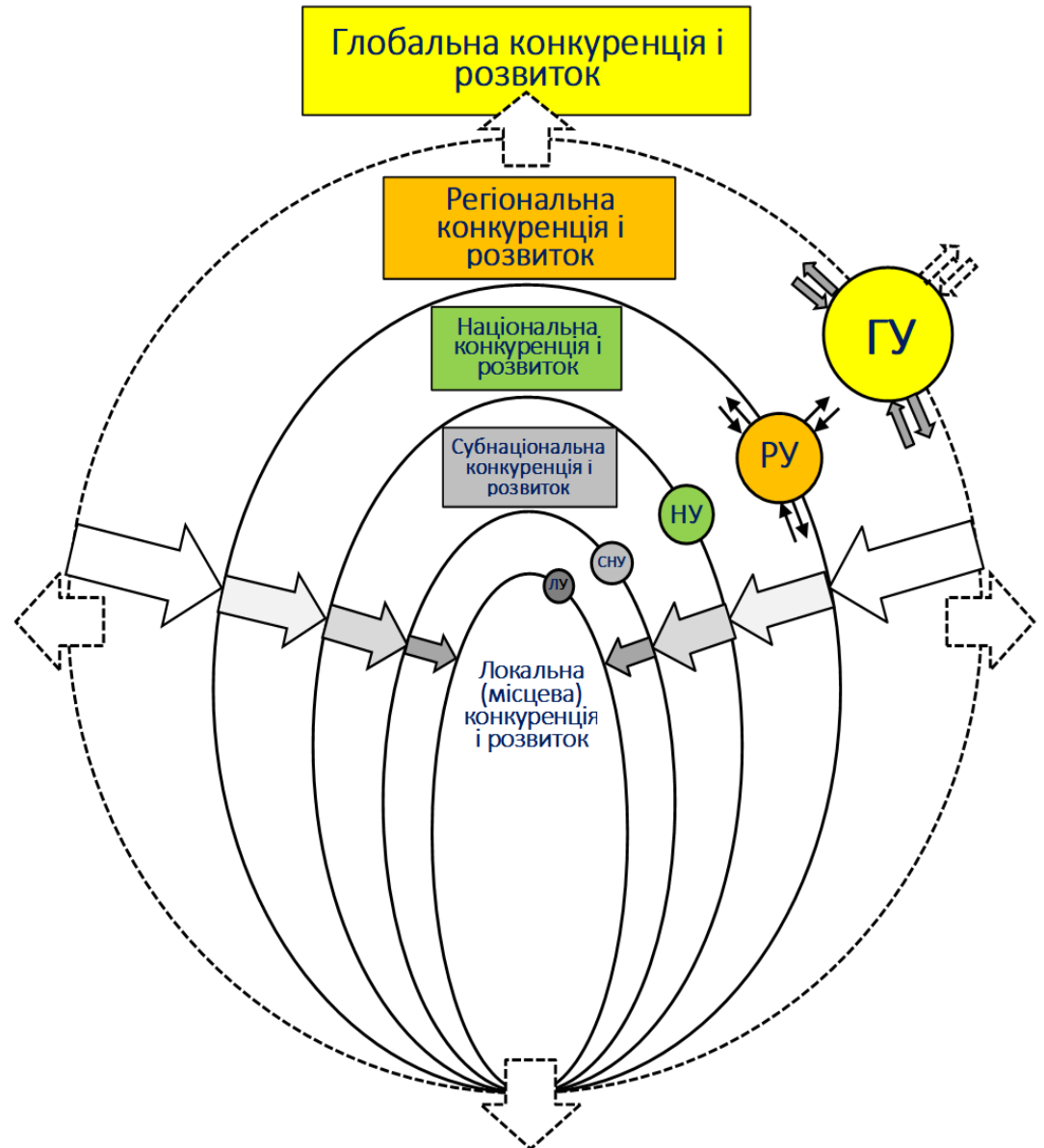
Джерело:

Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh. (2019).

<https://doi.org/10.32405/2617-3107-2019-1-8>

Лугувий, В. І., Слюсаренко, О. М., & Таланова, Ж. В. (2020).

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-1>.

Корисні джерела

1. Ряд системних публікацій В. Лугового, О. Слюсаренко і Ж. Таланової в е-журналі ІВО НАПН України «Університети і лідерство» (УіЛ) 2018-2024 рр.:

- **Інтеграція і диференціація** лідерської вищої освіти: уроки для України від ЄС, США і Китаю. УіЛ, 17, 2024;
- **Методологія рейтингових методологій**: проблема побудови правильних університетських рейтингів. УіЛ, 16, 2023;
- **Закон зростання крутизни** університетського сходження до вершини досконалості. УіЛ, 15, 2023;
- **Складна активність & селективна асоціативність**: ефективність елітного асоціювання університетів. УіЛ, 14, 2022;
- **Концентрація та комунікація** в моделі і стратегії розвитку університетів-лідерів. УіЛ, 13, 2022;
- **Дві стратегії** розвитку вищої освіти: якої бракує Україні? УіЛ, 12, 2021;
- **Розвиток університетського дослідницького потенціалу** як основи конкурентоспроможної якості вищої освіти в США: досвід для України. УіЛ, 11, 2021;
- **Рейтинговий розподіл** та формульне фінансування українських університетів: проблема суб'єктивізму і недовіри. УіЛ, 10, 2020;
- **Сучасність і надсучасність** – критерій якості вищої освіти. УіЛ, 7, 2019;
- **Від акредитації до рейтингу** (функціонування VS розвиток). УіЛ, 6, 2018.

2. Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh. (2022). **Two dimensions of the Bologna Process**: the problem of quality in each of them. Education: Modern Discourses, 5, 128-141. <http://surl.li/nmjwh>

3. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. **Париж-стратегія & Пекін-стратегія** розвитку університетського лідерства у 2003-2021 роках: досвід для України. *Шляхи розвитку закладів вищої освіти в новій соціальній реальності: монографія* / П. М. Куліков, М. З. Згуровський, В. І. Луговий та ін. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 244 с. С. 40-50.

4. Слюсаренко, О. (2015). **Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: монографія**. Київ: Пріоритети.

5. Таланова, Ж. (2010). **Докторська підготовка у світі та Україні: монографія**. Київ: Міленіум.

Працюємо на перемогу!